

Πανελλήνιες Εξετάσεις Ημερήσιων Γενικών Λυκείων

Εξεταζόμενο Μάθημα: **Ιστορία Προσανατολισμού, Ανθρωπιστικών Σπουδών**

Ημερομηνία: 8 Ιουνίου 2026

Ενδεικτικές Απαντήσεις Θεμάτων

ΟΜΑΔΑ ΠΡΩΤΗ

ΘΕΜΑ Α

Α1.

- α.** «Από τα πολλά προβλήματα που κληροδότησε η οθωμανική κατοχή στο νέο ελληνικό κράτος, ξεχώριζε για την έκταση, τη σημασία και την πολυπλοκότητά του το ζήτημα των «εθνικών γαιών». «Εθνικές γαίες» ήταν οι ακίνητες, οι κτηματικές ιδιοκτησίες των Οθωμανών στις περιοχές που περιήλθαν στον έλεγχο του ελληνικού κράτους. Η γη αυτή ανήκε είτε στο οθωμανικό δημόσιο είτε σε μουσουλμανικά ιδρύματα είτε σε ιδιώτες, ως ιδιοκτησία ή ως δικαίωμα νομής (εκμετάλλευσης). Οι περιουσίες αυτές περιήλθαν στην κυριότητα του ελληνικού κράτους «επαναστατικώ δικαίω». Για τις ελληνικές επαναστατικές κυβερνήσεις αποτέλεσαν το πρώτο και, ουσιαστικά, το μόνο κεφάλαιο στη διάρκεια του πολέμου, γι' αυτό και χρησιμοποιήθηκαν ως υποθήκη για τη σύναψη δανείων ή ως μέσα εξασφάλισης εσόδων, μέσω της εκποίησής τους. Η έκταση των γαιών αυτών μπορεί να υπολογιστεί μόνο κατά προσέγγιση, καθώς το σχετικό με την έγγειο ιδιοκτησία οθωμανικό καθεστώς ήταν περίπλοκο, όπως και οι μηχανισμοί απογραφής των περιουσιακών στοιχείων. Υπολογίζεται ότι η έκταση των εθνικών κτημάτων ανερχόταν χονδρικά σε 4.000.000 έως 5.000.000 στρέμματα.»

Σχολικό βιβλίο σελίδα 23-24

- β.** «Ένα σοβαρό ζήτημα, που επίσης αντιμετωπίστηκε με επιτυχία, ήταν το καθεστώς της τοπικής Εκκλησίας. Με τον Οργανικό Νόμο του 1900, δόθηκε λύση σε ακανθώδη εκκλησιαστικά ζητήματα, όπως ήταν η σχέση της Εκκλησίας της Κρήτης με το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η εκλογή Μητροπολίτη και Επισκόπων. Το βασικό σχήμα, που ισχύει με μικρές τροποποιήσεις έως σήμερα, είναι ένα καθεστώς ημιαυτόνομης Εκκλησίας, της οποίας ο Προκαθήμενος εκλέγεται από το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η Κρητική Πολιτεία εκδίδει το Διάταγμα της αναγνώρισης και εγκατάστασής του.»

Από το σχολικό βιβλίο σελίδα 208

- γ.** «Το Εθνικόν Κομιτάτον, υπό τον Ελαμεινώνδα Δεληγιώργη, που υποστήριζε την ανάπτυξη του κοινοβουλευτισμού και τον εκσυγχρονισμό της χώρας, οικονομική ανάπτυξη και μεταρρυθμίσεις στη διοίκηση και στο στρατό, πολιτισμική εξάπλωση στην Οθωμανική αυτοκρατορία.»

Από το σχολικό βιβλίο σελίδα 77

Α2.

- α.** Λάθος, σχολικό βιβλίο σελίδα 28
β. Λάθος, σχολικό βιβλίο σελίδα 78
γ. Σωστό, σχολικό βιβλίο σελίδα 144
δ. Σωστό, σχολικό βιβλίο σελίδα 207
ε. Σωστό, σχολικό βιβλίο σελίδα 216

ΘΕΜΑ Β1

«Αν λάβουμε υπόψη τις παραγωγικές δυνατότητες της Ελλάδας στη διάρκεια του πρώτου αιώνα της ανεξαρτησίας της, δεν πρέπει να μας εκπλήσσει το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος του εξωτερικού της εμπορίου αφορούσε γεωργικά προϊόντα. Στις εξαγωγές, περισσότερο από τα 2/3 (σε αξία) του συνόλου, ήταν γεωργικά προϊόντα. Η γενική τάση μάλιστα οδηγούσε προς τη διεύρυνση του ποσοστού των εξαγωγών αγροτικών προϊόντων, που έφτασαν να αντιπροσωπεύουν τα 3/4 των συνολικών εξαγωγών στη δεκαετία 1900-1910. Στην κατηγορία αυτή την πρώτη θέση είχε η σταφίδα, που από μόνη της πλησίαζε σε αξία το 1/2 των συνολικών εξαγωγών. Ακολουθούσε με μεγάλη διαφορά το ελαιόλαδο και, μετά το 1900, το κρασί. Εκτός από τα παραπάνω είδη, εξαγόταν μικρές ποσότητες φυτικών προϊόντων για βιομηχανική επεξεργασία, το βαμβάκι, για παράδειγμα, την εποχή του αμερικανικού εμφυλίου πολέμου ή ο σταθερά ανερχόμενος καπνός, που όμως αντιπροσώπευε ακόμα ασήμαντο ποσοστό των εξαγωγών (2-3%). Μέχρι το 1880 επίσης υπήρχε σημαντική εμπορική κίνηση στα κατεργασμένα δέρματα, η οποία όμως σχεδόν εξαφανίστηκε στη συνέχεια. Στην κατηγορία των πρώτων υλών, τις εξαγωγές συμπλήρωναν τα μεταλλευτικά προϊόντα, που από το τέλος του 19ου αιώνα πλησίαζαν το 1/5 της συνολικής αξίας των εξαγωγών. Επρόκειτο κυρίως για μόλυβδο, για μαγγανιούχα μεταλλεύματα, για σμύριδα και θηραϊκή γη. Οι εξαγωγές βιομηχανικών προϊόντων ήταν κυριολεκτικά ασήμαντες. »

Από το σχολικό βιβλίο σελίδα 18

ΘΕΜΑ Β2

«Η Μικρασιατική καταστροφή επηρέασε σημαντικά την πορεία του ελληνικού έθνους στη σύγχρονη εποχή. Ορισμένοι την παραλλήλισαν με την πτώση της Κωνσταντινούπολης το 1453, ενώ άλλοι θεώρησαν το 1922 ως αφετηρία της νέας Ελλάδας. Το προσφυγικό ζήτημα, ως συνέπεια της Μικρασιατικής καταστροφής, αποτέλεσε για την Ελλάδα ένα οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό και πολιτιστικό ζήτημα μεγάλης σπουδαιότητας, με επιπτώσεις σε όλους τους τομείς της ζωής του νεοελληνικού έθνους.

Σημαντικότερες ήταν οι επιπτώσεις από την άφιξη των προσφύγων στην εθνολογική σύσταση του πληθυσμού της Ελλάδας. Το 1920 η Ελλάδα είχε 20% μη Έλληνες ορθόδοξους, ενώ το 1928 μόλις 6%. Ο ελληνικός πληθυσμός της Δυτικής Θράκης και της Ηπείρου αυξήθηκε, ενώ η Κρήτη, η Λέσβος και η Λήμνος εξελήνιστηκαν πλήρως. Η κυριότερη όμως μεταβολή στην εθνολογική σύσταση λόγω της εγκατάστασης των προσφύγων συνέβη στη Μακεδονία. Το ποσοστό των μη Ελλήνων ορθοδόξων που ήταν 48% το 1920, έπεσε στο 12% το 1928. Η ενίσχυση του ελληνικού χαρακτήρα της Μακεδονίας είχε μεγάλη σημασία για τη διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας της Ελλάδας. Εξάλλου, αραιοκατοικημένες περιοχές της Βόρειας Ελλάδας, κάποιες από αυτές παραμεθόριες, εποίκιστηκαν από πρόσφυγες. Με τον τρόπο αυτό κατοχυρώθηκαν οι νέες περιοχές που ενώθηκαν με την Ελλάδα μετά τους Βαλκανικούς πολέμους και ενσωματώθηκαν στον εθνικό κορμό.»

Από το σχολικό βιβλίο σελίδα 166-167

ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

ΘΕΜΑ Γ1

α. Κατά την προεπαναστατική περίοδο, για αντικειμενικούς λόγους, οι Έλληνες δεν είχαν τη δυνατότητα να συγκροτήσουν πολιτικά κόμματα. Υπήρχε όμως μια άλλη μορφή υποστήριξης των συμφερόντων τους, τα πελατειακά δίκτυα, στην οργάνωση των οποίων οδήγησαν οι εξής λόγοι. Αρχικά, ο ανταγωνισμός μεταξύ προσώπων για την κατάληψη θέσεων εξουσίας και η ελλιπής παροχή προστασίας από μέρους της οθωμανικής διοίκησης προς τους υπηκόους της σε περιπτώσεις αυθαιρεσιών. Επίσης, η απουσία συστήματος κοινωνικής πρόνοιας, πράγμα που δημιουργούσε διαρκή

αίσθηση αβεβαιότητας στους ανθρώπους. Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την δημιουργία των πελατειακών δικτύων αντλούνται από την πηγή του Petropoulos, ο οποίος παραθέτει την περιγραφή του Βαυαρού λόγιου Thiersch, όπως τη διατύπωσε το 1832. Συγκεκριμένα, αναφέρεται ότι τα πελατειακά δίκτυα προέκυψαν ως αποτέλεσμα της απουσίας ικανής κεντρικής διοίκησης, η οποία θα μπορούσε να προστατέψει τους ανθρώπους. Έτσι, ο κάθε άνθρωπος έπρεπε να φροντίσει να εξασφαλίσει τη θέση μέσα στον κοινωνικό ιστό. Αν κάποιος ήταν αρκετά δυνατός, συγκέντρωνε γύρω του οπαδούς. Από την άλλη αν ήταν αδύναμος, προσχωρούσε στην υπηρεσία κάποιου άλλου και γινόταν οπαδός του.

Επομένως, οι παραπάνω λόγοι οδηγούσαν τους υπηκόους να καταφεύγουν σε μη κρατικούς φορείς, οι οποίοι θα τους παρείχαν τη στοιχειώδη ασφάλεια.

- β. Ο πρώτος φορέας ήταν η ευρύτερη οικογένεια. Κάθε οικογένεια συνδεόταν οριζόντια με άλλες οικογένειες και κάθετα με πάτρωνες-προστάτες και τις οικογένειές τους, που είχαν υψηλότερη κοινωνική θέση.** Τα στοιχεία αυτά επιβεβαιώνονται και διανθίζονται με τις πληροφορίες της πηγής του Hering. Πιο αναλυτικά, αναφέρεται ότι η οικογένεια αποτελούσε όχι μόνο τον φυσικό σύμμαχο για τον κάθε άνθρωπο αλλά και τον πιο αξιόπιστο. Κάθε οικογένεια περιλάμβανε πολλές γενιές-κλάδους και δημιουργούσε οριζόντιες συμμαχίες με άλλες οικογένειες, οι οποίες είχαν την ίδια κοινωνική επιρροή με αυτές. Παράλληλα, κάθε οικογένεια σύναπτε και κάθετες συμμαχίες με ισχυρότερες οικογένειες, που βρίσκονταν σε υψηλότερη κοινωνική θέση. Την αρχηγία και τον συντονισμό όλων αυτών των οικογενειών αναλάμβαναν ισχυροί άνδρες, οι πάτρωνες. Οι σχέσεις μεταξύ των οικογενειών καθορίζονταν από πέντε βασικούς θεσμούς. Ο γάμος μεταξύ των μελών δύο οικογενειών ήταν ένας από αυτούς τους θεσμούς. Επίσης, σημαντικοί ενωτικοί θεσμοί ήταν η υιοθεσία και η αδελφοποίηση. Τέλος, μεγάλης σημασίας ήταν ο θεσμός της κουμπαριάς, είτε σε γάμο είτε σε βάπτισμα. **Στην Πελοπόννησο, για παράδειγμα, κατά την περίοδο 1715-1821 αναπτύχθηκαν δύο μεγάλα δίκτυα πατρωνίας, στην κορυφή των οποίων βρίσκονταν οικογένειες προκρίτων. Ανάμεσα σ' αυτές επικρατούσε έντονος ανταγωνισμός για την άσκηση επιρροής σε όλα τα επίπεδα της δημόσιας ζωής και για την κατάληψη των δημοσίων θέσεων. Στη Στερεά Ελλάδα φορείς της πατρωνίας ήταν μεγαλοαρματολοί. Στα νησιά, εξάλλου, στην ηγεσία των δικτύων πατρωνίας βρίσκονταν οι οικογένειες των μεγάλων πλοιοκτητών.**

Σχόλιο: Με επισήμανση (bold) παρατίθενται τα αποσπάσματα του σχολικού βιβλίου.

ΘΕΜΑ Δ1

«Η κυρία πλουτοπαραγωγική πηγή στα παράλια του Ευξείνου Πόντου ήταν το διαμετακομιστικό εμπόριο με κυριότερα λιμάνια την Αμισό, την Τραπεζούντα, την Κερασούντα, την Οδησσό, τη Βραΐλα, το Νοβοροσίσκι και τη Σεβαστούπολη. Κατά τη διάρκεια του πολέμου οι Νεότουρκοι με διάφορους τρόπους προσπαθούσαν να απομακρύνουν και να περιορίσουν το εμπόριο των χριστιανών, οι οποίοι για να επιβιώσουν συνεργάστηκαν με τις τοπικές μουσουλμανικές εθνότητες. Η Τραπεζούντα μέχρι το 1869 έλεγχε το 40% του εμπορίου της Περσίας και το διαμετακομιστικό εμπόριο απέφερε κέρδος περίπου 200.000.000 φράγκα το χρόνο³⁵. Οι ελληνικές επιχειρήσεις διέθεταν εμπορικά υποκαταστήματα και πρακτορεία μεταφορών στη Ρωσία, την Περσία, την Αγγλία, την Κωνσταντινούπολη, τη Μασσαλία και σε άλλες μεγάλες πόλεις της Ευρώπης. Η Τραπεζούντα αποτελούσε το σταυροδρόμι της εμπορικής κίνησης μεταξύ Δύσης και Ανατολής μέχρι το 1869 που ολοκληρώθηκε η διάνοιξη της Διώρυγας του Σουέζ, οπότε άρχισε η σταδιακή παρακμή του λιμανιού της. Ωστόσο, για μεγάλο διάστημα και μετά το 1883, τέσσερις μεγάλοι ελληνικοί τραπεζικοί και εμπορικοί οίκοι

της Τραπεζούντας έλεγχαν μαζί με το υποκατάστημα της Τράπεζας Αθηνών σχεδόν όλη την οικονομία του ανατολικού Πόντου. Ανάλογη ήταν η οικονομική κίνηση των Ελλήνων και στις άλλες πόλεις του Πόντου: από το εμπορικό λιμάνι της Αμισού εξαγόταν μεγάλες ποσότητες εξαιρετικού καπνού και άλλων εγχώριων προϊόντων, ενώ το 1869 στην Αμισό από τις 214 επιχειρήσεις της πόλης οι 156 ανήκαν στους Έλληνες. Στην Κερασούντα οι εφοπλιστικοί και εμπορικοί οίκοι των Κωνσταντινίδη, Κακουλίδη, Σούρμελη και Πισσάνη καταξιώθηκαν στα μεγάλα εμπορικά κέντρα του Εύξεινου Πόντου αλλά και της Ευρώπης.»

Σύμφωνα με το Κείμενο Α η εμπορική κίνηση στον Πόντο διεξάγεται σε Τραπεζούντα και Αμισό με κύρια εμπορικά λιμάνια αυτά της Κερασούντας, των Κοτυώρων, της Οινόης, των Σουρμένων. **Βάσει του σχολικού βιβλίου σελίδα 245 (ως εισαγωγή)** αναφορά στο ρόλο των Χάττι Σερίφ (1839) και Χάττι Χουμαγιούν (1856) επιβεβαιώνεται πως στην Τραπεζούντα το 1869 είχε μεγεθυνθεί η αξία των εισαγωγών (62.787.464 φράγκα) από Αγγλία, Περσία, Γαλλία, Ρωσία, Ελβετία και Ελλάδα (η τελευταία ύψους 131.150 φράγκα) και αντιστοίχως των εξαγωγών (ύψους 37.901.438 φράγκα) με προορισμό Περσία, Κωνσταντινούπολη, Ρωσία, Γαλλία, Καύκασο.

Από τα στοιχεία του δεύτερου παραθέματος προκύπτει η εμπορική ακμή της παραλιακής ζώνης με επίκεντρο την Τραπεζούντα, που βρισκόταν στο κέντρο επικοινωνίας Περσίας – Κασπίας θάλασσας με Μικρά Ασία – Δύση. Μάλιστα, το τοπικό εμπόριο ακμάζει μετά το 1885, όταν η Ρωσία απέκοψε το περσικό εμπόριο αποκλείοντας την οδό του Καυκάσου, μέχρι το 1906. Επίσης, στο διαμετακομιστικό εμπόριο την τρίτη θέση κατέχει η ελληνική ναυτιλία με εισαγωγές – εξαγωγές από το λιμάνι της Τραπεζούντας. Άλλωστε, στην πόλη λειτουργούσαν υποκατάστημα της Τράπεζας Αθηνών, όπως και ντόπιοι τραπεζικοί και εμπορικοί οίκοι (Κατσιγιαννίδης, Φωστηρόπουλου, Θεοφύλακτου, Λεοντίδη) που ήλεγχαν την οικονομική ζωή. Περαιτέρω, σπουδαία εμπορική κίνηση παρουσιάζει το λιμάνι της Αμισού – ως κέντρο εξαγωγής καπνού- που διέθετε επίσης υποκατάστημα της Τράπεζας Αθηνών. Αντιστοίχως, σε Κερασούντα και Κοτυώρα το εμπόριο άκμαζε στα χέρια Ελλήνων.

Ακολουθως, και στο Κείμενο Γ καταγράφεται ότι η Αμισός βάσιζε το εμπόριό της στην αγροτική παραγωγή από το εσωτερικό του Πόντου. Η εξαιρετική της θέση, ως λιμανιού εξυπηρέτησης της κεντρικής Ανατολίας, συνέτεινε θεαματικά στην εξαγωγή καπνού, σιτηρών και αλεύρων, ενώ οι εισαγωγές εμφάνιζαν αυξομείωση, αναλόγως των αγαθών. Τέλος, αντιστοίχως σε ευνοϊκή θέση για τις κεντρικές μικρασιατικές περιοχές το λιμάνι της Κερασούντας – αναλογικά με το μέγεθος και τον πληθυσμό της πόλης- εμφανίζεται ως το πλέον αποδοτικό στο εισαγωγικό και εξαγωγικό εμπόριο.

Σχόλιο: Με επισήμανση (bold) παρατίθενται τα αποσπάσματα του σχολικού βιβλίου.

Επιμέλεια:

Γεώργιος Θεοδωράκης, Σαρρής Αντώνιος, Μιτζέλος Θωμάς

Ευχόμαστε καλά αποτελέσματα!